

הואיל משה

פרשת נח
שנת תשפ"א

הרב יצחק מאטצען
מח"ס הואיל משה וש"ס

ויש לבאר עפ"ימש"כ בדרושי לבאר מה דאיתא במסכת סנהדרין (דף ע"א:), פיזור לרשעים (שנדרין זה מזה ואין יכולין להועץ עצה רעה ולסייע זה את זה) הנאה להן והנאה לעולם, ולצדיקים רע להן ורע לעולם, כנוס לרשעים רע להן ורע לעולם, ולצדיקים הנאה להן והנאה לעולם עיי"ש, דאיתא במסכת קידושין (דף מ:), ר' אלעזר בר' שמעון אומר, לפי שהעולם נידון אחר רובו (יראה אדם עצמו כאלו שקול, כל העולם שקול, כמחצה צדיקים וחסידים ומחצה רשעים וכאלו מעשיו שקולים כמחצה על מחצה), עשה מצוה אחת (נמצאו זכויותיו מכריעין ונמצא צדיק), אשריו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות (דעל ידו כל העולם הוכרע להיות רובן צדיקים), עבר עבירה אחת אוי לו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף חובה, שנאמר וחוטא אחד יאבד טובה הרבה, בשביל חטא יחידי שעשה זה, אבד ממנו ומכל העולם טובה הרבה עיי"ש.

ולכן כיון שבדרך כלל הרשעים הם רוב העולם וכדאיתא במסכת יומא (דף ל"ח:), אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן, ראה הקב"ה שצדיקים מועטין עמד ושתלן בכל דור ודור וכו' עיי"ש, ולכן כל זמן שהצדיקים קבועים במקומן וכינוס לצדיקים אף שהן מועטין, מ"מ הרי כל קבוע כמחצה על מחצה דמי, ולכן כינוסן במקום קבוע הוי הנאה לעולם, שעל ידי כך נידון כל העולם כחציו חייב וחציו זכאי, והקב"ה מטה כלפי חסד ודן אותם במדת הרחמים, אבל פיזור לצדיקים שאינם קבועים במקומן הרי הוא רע לעולם, שהם מוכרעין לכף חובה מחמת רוב הרשעים, ונמצא שהצדיקים והעולם נידונין במדת הדין אחר רובן.

והנה כאן כתיב לך ופירש"י להנאתך ולטובתך, וקשה מה טובה יש בזה, הלא אברהם היה אחד, ואומות העולם כולם רשעים, ועד עתה שהיה קבוע היה העולם נדון כמחצה על מחצה, וכשצוהו להיות נודד ולפזר רגליו יהיה רע לו ורע לעולם, לזה בשרו ואעשך לגוי גדול, דאיתא במסכת ר"ה (דף ל"ב:), דשרה כיון דרבים אתו מינה כרבים דמי עיי"ש, וה"נ יצורפו כל דאתי מאברהם עד סוף העולם וכרבים דמי, אבל הגוים דרחמנא אפקרא לזרעם אינם נחשבים עמהם, וא"כ אברהם הוא הרוב בעולם.

ומה דכתיב ואגדלה שמך ופירש"י אודיע טבעך בעולם, הוא עפ"י"מ דאיתא במסכת יבמות (דף ל"ז:), אמר ר' אליעזר בן יעקב, לא ישא אדם אשה במדינה זו וילך וישא אשה במדינה אחרת, שמא ידרווגו זה לזה ונמצא אח נושא את אחותו עיי"ש, ונראה

אלה תולדת נח נח איש צדיק תמים היה בדרתיו את האלקים התהלך נח: ופירש"י ז"ל, יש מרבותינו דורשים אותו לשבח, כל שכן שאילו היה בדור צדיקים היה צדיק יותר, ויש שדורשים אותו לגנאי, לפי דורו היה צדיק ואילו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום, ובמסכת סנהדרין (דף ק"ח:), נקבו בשמות, ר' יוחנן אמר בדורותיו ולא בדורות אחרים, וריש לקיש אמר בדורותיו כל שכן בדורות אחרים עיי"ש, ורבים ראו כן תמהו להבין סברת מחלוקתם, דאמאי נימא לדרוש לגנאי אם נוכל לדרוש לשבח.

והנבס"ד, דריו"ח ור"ל אזלי לשיטתם, דבספר בנין דוד (אות מ"ו) כתב, דאיתא במדרש תנחומא (ס"ו ט) דנח לא היה צדיק גמור עיי"ש, לפי שאת האלקים התהלך נח להתבודד בינו לבין קונו, ולא הוכיח אנשי דורו שיעשו תשובה, ובגין שנמנע ולא הוכיחם בא מבול לעולם עיי"ש, ובספר ישמח משה פי' אלה תולדות נח רצ"ל דמבול שהוזכר אחר כך בפרשה הוא הוליד שהוא היה הגורם, שהיה לו להתפלל ולבקש רחמים על דורו עיי"ש.

אך במסכת סנהדרין (דף ק"ח:), איתא, דרש ר' יוסי דמן קסרי, מאי דכתיב קל הוא על פני מים תקולל חלקתם בארץ, מלמד שהיה נח הצדיק מוכיח בהם ואומר להם עשו תשובה, ואם לאו הקב"ה מביא עליכם את המבול וכו' עיי"ש, וכן איתא במדרש תנחומא בפרשתן (ס"ה ה), אמר רב הונא בשם ר' יוסי, מאה ועשרים שנה היה מתרה הקב"ה בדור המבול, שמא יעשו תשובה, כיון שלא עשו תשובה, אמר לנח, עשה לך תבת עצי גפר, עמד נח ועשה תשובה ונטע ארזים וכו' עיי"ש.

ולפי"ז י"ל, דנח באמת הוכיח את אנשי מקומו שיטיבו דרכם, ואם לא ישיבו מדרכם הרעה יבא מבול על העולם, אך זה היתה רק במקומו, אבל לא כתת רגליו כדרך הצדיקים שדרכם היה לילך ממקום למקום ומעיר לעיר להוכיחם, ולכן כתבו שלא הוכיח את בני דורו.

ובספר בכור שור בחידושו עמ"ס ר"ה (דף ט"ו:) כתב לבאר מה שכתב רש"י לפרשת לך לך (פרשה י"ב-א) עה"פ לך וז"ל, להנאתך ולטובתך, ושם אעשך לגוי גדול, וכאן אי אתה זוכה לבנים, ועוד שאודיע טבעך בעולם עכ"ל, דלכאורה קשה מאי איכפת לאברהם אם יודיע טבעו בעולם, הלא אין מדת הצדיקים להקפיד על כך.

ואיתא במדרש תנחומא (בפרשתן אות ה'), תמים, זה אחד משבעה מהולים שנולדו בעולם, אדם הראשון נברא מהול, ושם בנו נולד מהול, דכתיב ויולד בדמותו כצלמו, נח נולד מהול, דכתיב תמים היה בדורותיו (ר"ל דגבי אברהם כתיב אחר המילה היה תמים, אלמא מי שנימול נקרא תמים, ובנחלת עזריאל כתב תמים בנימטריא זהו שנולד מהול עם הכולל) וכו' עיי"ש, ולפי"ז לא היה לנח לחוש דאם ילך להוכיח את הבריות, לא יהא בדין קבוע, ויתבטל ברוב בני אדם החוטאים, דהלא רק נח היה מהול ובוזה היה ניכר, ודבר הניכר אינו בטל מה"ת.

אך י"ל, דאיתא במס' ע"ז (ה) ולקמן (ג"כ), אמר ר' אלעזר, מנין למחוסר אבר דאסור לבני נח (להקריב לגבוה ודומיא דקרבנות שנהגו אבותיהם לשמים הן נהגין לעבדים שלהם), דכתיב ומכל החי מכל בשר שנים מכל וגו' (על שם שהיה עתיד נח להקריב מהן דכתיב ויקח מכל בהמה הטהורה), אמרה תורה הבא בהמה שחיינן ראשי אברים שלה, האי מיבעי ליה למעוטי טריפה דלא, טריפה מלחיות זרע נפקא (דבר ששועה פירות וטריפה שניקב קרום של מוח או שחטכו רגליה שוב אינה יולדת), הניחא למאן דאמר טריפה אינה יולדת, אלא למאן דאמר טריפה יולדת מאי איכא למימר (איצטרך מכל החי למעוטה דלא נפקא מלחיות זרע), אמר קרא אתך בדומין לך (ולא טריפה הלכך מכל החי למחוסר אבר אתא), ודילמא נח גופיה טריפה הוא, תמים כתיב ביה וכו' עיי"ש, וכתבו התוס' (ד"ה ודלמא) דהשתא קאי כמ"ד טריפה חיה, תדע דהא קיימינן אליבא דמ"ד טריפה יולדת ולדידיה טריפה נמי חיה עיי"ש, וכ"כ רש"י לקמן (דף ג"כ) ד"ה ודלמא.

ולכאורה י"ל, דאף אי ס"ל טריפה אינה חיה איצטרך קרא דתמים להורות דנח אינו טריפה, דנודע מש"כ הים של שלמה במסכת חולין (פ"ג ס"ו פ'), דהא דאמרינן טריפה אינה חיה, היינו רוב אינן חיים, אבל מיעוט חיים עיי"ש, ולפי"ז י"ל דאף למ"ד טריפה אינה חיה, צריכין קרא תמים לומר דנח אינו טריפה, וכ"כ בספר בא ישועה ונחמה (בפרשתן).

ואיתא במסכת חולין (דף מ"ב), אמר ר' שמעון בן לקיש, רמז לטריפה שאינה חיה מה"ת מנין, דכתיב זאת החיה אשר תאכלו (קרי ביה זאת חיה), חיה אכול שאינה חיה לא תיכול, מכלל דטריפה לא חיה עיי"ש, וכתב הפלתי בהל' טריפות (ס"ג ב"ז א"ק י'), דהא דילפינן טריפה אינה חיה מקרא זאת החיה אשר תאכלו, דהתורה כתבה דנפמ"נ לספק טריפה לברר אי חי אח לא, וכיון דאזלינן בתר רובא שפיר י"ל הא דהורה לנו התורה דטריפה אינה חיה, היינו רובא, אבל מיעוטי חיים, ומכל מקום נפקא מיניה לספק טריפה דאזלינן בתר רובא ולא למגן כתבה התורה זאת החיה עיי"ש.

ובספר מלא הרועים ערך טריפה חיה (אות ד'), הביא מש"כ רש"י במסכת נדה (דף כ"ד) ד"ה בין ר' ינאי, דריו"ח ס"ל טריפה חיה עיי"ש, והביא מש"כ בס' ארוך מש"ך ביור"ד (ס"ק ק"ב) בהג"ה מבעל מנחת אהרן שהאריך להוכיח דריו"ח ס"ל טריפה אינה חיה עיי"ש, ולפלפולא י"ל, דר"ל ס"ל דרובא אינה חיה, אבל מיעוט טריפה חיים, וריו"ח ס"ל דליכא מיעוט דטריפה חיים.

דלאו דווקא קאמר ראב"י, וה"ה אם הולך עם אשתו למדינה אחרת ויוליד שם, ויש לו כאן בנות או אם ואחות ושאר עריות, איכא למיחש חששא זו ואין ראוי לעשות כן דמאי שנא, ומה סברא יש לחלק ביניהם, ויתכן שהיה לאברהם ושרה כאן אחיות כמ"ש בקרא, והקב"ה ציוה שילכו למדינה אחרת ושם יזכה לבנים, וקשה שלא יתכן לעשות כן שמא יזדווגו, דאפילו לבני נח אסורים עריות, אלו מאם לכו"ע, ואפילו מאב לר' אליעזר במסכת סנהדרין (דף ג"ח).

ולכן אמר לו הקב"ה שיודיע טבעו בעולם, עפי"מ דפריך שם הגמ' איני והא רב כי איקלע לדרדשיר מכריז ואמר מאן הוה ליומא (מי חפצה לינשא לימים שאתעכב כאן), וקשה איך נשא אשה במדינה אחרת מחששא הנ"ל, ומשני, שאני רבנן דפקיע שמייהו, פירוש שיצא טבעם בעולם וזרעם מפורסם אחריהם וליכא למיחש לתקלה עיי"ש, וה"נ קאמר לו הקב"ה שמותר לו לילך למדינה אחרת שיודיע טבעו בעולם, וליכא למיחש לתקלה עכ"ד הבכור שור עיי"ש.

ולפי"ז י"ל, דלכן לא הלך נח ממקום למקום, דס"ל דכיון דרובם ככולם חטאו, ומעתה אם ילך ממקום למקום להוכיחם, אז לא יהיה דינו כקבוע, ויהא העולם נידון לפי רוב הרשעים, ומעתה גם הוא יתבטל כלפי רוב בני אדם החוטאים להיות נידון כמותם, ולכן ס"ל דמוטב שלא ילך ממקום למקום, ואז יהיה דינו כקבוע ובוזה הוי הנאה לעולם וכו"ל.

ולכאורה יש להעיר, דאיתא במסכת כלאים (פ"ב מ"א), כל סאה שיש בו רובע (הקב היינו אחד מעשרים וארבע לסאה) ממיין אחר, ימעט, וכתב הרע"ב וז"ל, אותו מין אחר המעורב בו עד שיפחת הרובע ויתבטל בתוך הסאה עכ"ל, וכתב התוספות יו"ט וז"ל, פ"י הר"ב עד שיפחת מרובע ויתבטל בתוך הסאה, דדבר תורה חד בתרי בטיל אלא דחכמים אסרו מפני מראית העין והם אמרו דפחות מרובע לסאה מתבטל, כך פירש בריש מסכת שקלים, ותמה עליו התוספות יו"ט, דלא שייך ביטול ברוב אלא כשאין ניכרין, דבניכרין אין שייך לומר ביטול, ובשני מיני תבואה הרי ניכרין וכש"כ בתבואה וקטניות עיי"ש, ובתוספות אנשי שם הביא מספר עץ חיים שתירץ, דשפיר שייך ביטול אף בדבר הניכר, דהכי אשכחן בסנהדרין דחד בתרי בטיל, אע"ג דניכר המיעוט דהיינו דעת מקצת הסנהדרין החולקין על הרוב, ומ"מ אמרה תורה אחרי רבים להטות, וילפינן מינה לענין ביטול איסורין עכ"ד עיי"ש, ועיין בטו"ז חאו"ח (ס"י תל"ב ס"ק) שהביא דברי הלבוש דס"ל דדבר הניכר בטל, כיון דביטול ילפינן מסנהדרין ושם ידעינן מי המזכה ומי המחייב, וכתב ע"ז הטו"ז דח"ו לומר כן דדבר הניכר בטל, ומה שהביא ראיה מסנהדרין, זה לא פגע ולא נגע, דהתם לאו מטעם תערוכת אמרינן זיל בתר רוב, אלא דהתורה בטלה דעת המיעוט ולא שייך שם שהמיעוט נהפך לרוב כמו שאתה אומר בתערוכת שהאיסור נהפך להיתר וכו' עיי"ש.

ומעתה מבואר פלוגתת ריו"ח ור"ל דאזלי לשיטתייהו, דריו"ח דס"ל דטריפה אינה חיה וגם מיעוט ליכא, ע"כ מה דכתבה התורה תמים היינו שנולד מהול, ומעתה דנח הוה ניכר אינו בטל ברוב, ומעתה לא היה לנח לחוש שאם ילך ממקום למקום יתבטל ברוב החוטאים, דהרי היה ניכר על ידי המילה, ולפי"ז הו"ל פגם במה שלא הלך להוכיח את בני דורו, ולכן דרש דרק בדורותיו היה צדיק ולא בדורות של אברהם, דהרי אברהם הלך ממקום למקום כמש"כ הבכור שור, אבל ר"ל דס"ל דמיעוט טריפה חיים, א"כ מה דכתיב תמים היינו דלא הוה טריפה, ולא דנולד מהול, ולא הוה דבר הניכר, ומעתה אין עליו שום פגם במה שלא כתת רגליו לילך להוכיח את בני דורו, ולכן דרש לשבח ודו"ק.

ב) עוי"ל, עפ"י הנ"ל, דנח הוכיח את דורו רק במקומו, ולא רצה לכתת רגליו ממקום למקום לילך להוכיח את בני דורו, דעי"ז יתבטל הדין דקבוע, ויתבטל ברוב הרשעים. אך יש להעיר, דנודע מה שכתב הפרמ"ג (י"ד סי' ס"ב מ"ז סק"א) ובשער התערובות (פ"א חקירה ג) דבבן נח לא מהני ביטול ברוב, דאחרי רבים להטות בישראל נאמרה ולא בבן נח עיי"ש, ומעתה לא היה לו לחוש דיתבטל ברוב הרשעים.

אמנם בשו"ת ברית אברהם יור"ד (סי' כ"ד) כתב, דהא אי בבן נח מהני רוב או לא, תליא אי מה שאמרה תורה הלך אחר הרוב, היינו דגם אם יש רוב נשאר ספק, אלא שהתורה התירה לנו ספק זה מדין אחרי רבים להטות, [וכדעת הר"ש מפליזי הובא בשטמ"ק ב"מ (ו):] גבי עשירי ודאי ולא עשירי ספקן דלפי"ז דוקא בישראל דגלי לן קרא אמרינן כן, משא"כ בבן נח דלא גלי קרא, הוה כמו כל ספק דאסור לבן נח, כמש"כ במלא הרועים (ערוך בי"ג את כ"ב), אבל אם נאמר כדעת הראשונים הסוכרים דדין אחרי רבים להטות הוא דין ודאי, שהספק נתברר לנו ע"י הרוב, גם בב"נ אזלינן בתר רוב עכ"ד.

ועיין בשו"ת שואל ומשיב מהדורא שתיתאי (סי' ס"א) שכתב, דזה אי רוב הוה ודאי או רק ספק תליא אי אמרינן ספיקא מה"ת לקולא או לחומרא, דהרמב"ם דס"ל בה' טומאת מת (פ"ח ה' י"ב) ובה' כלאים (פ"י ה' כ"ז), דספיקא דאורייתא מה"ת לקולא ורק מדבריהם הוא לחומרא, ס"ל כהשיטמ"ק דרוב אינו בירור גמור, וכיון דהתורה אמרה דאזלינן בתר רובא חזינן מזה דלא בעינן ודאי היתר דגם רוב ספק הוא, ואפי"ה התירה התורה, א"כ ע"כ דכל ספק שריא מה"ת, דאל"כ היכא אזלינן בתר רוב, הא ספק לחומרא וגם הרוב אינו ודאי רק ספק, והרשב"א בקידושין (ע"ג) ובתורת הבית הארוך (בית ד' שער א') דס"ל דספיקא דאורייתא מה"ת לחומרא, ס"ל כהתוס' דרוב הוה ודאי, ומה שהתירה התורה ואמרה דניזול בתר רובא, משום דברוב גילתה התורה דספק הלז דזה ספק קרוב יותר משאר הספיקות, ואינו ספק שקול, וע"כ אזלינן בהו בתר רוב, אבל בכל שאר הספיקות מחמירין מה"ת עיי"ש.

ואיתא במסכת יומא (דף ע"ד) חצי שיעור, ר' יוחנן אמר אסור מן התורה, ריש לקיש אמר מותר מן התורה, ר' יוחנן אמר אסור מן התורה כיון דחזי לאיצטרופי איסורא קא אכיל, ריש לקיש אמר

מותר מן התורה אכילה אמר רחמנא וליכא, איתביה ר' יוחנן לר"ל, אין לי אלא כל שישנו בעונש ישנו באזהרה (גבי חלב קאי דעונשו ואזהרתו סמוכים זה לזה כל חלב שור וכשב וכו' לא תאכלו הרי אזהרה וסמך ליה כי כל אוכל חלב מן הבהמה וגו' ונכרתה הרי עונש אין לי שיהא מוזהר אלא על כשיעור שהוא עונש עליו כרת דגבי עונש לא כתיב כל אוכל אלא אוכל דכתיב כי כל אוכל חלב), כו' (שהוא ספק ואין בו כרת) וחצי שיעור (שאינו בעונש) הואיל ואינו בעונש יכול אינו באזהרה, תלמוד לומר כל חלב (לא תאכלו חלב כתיב כל אוכל כלומר אפילו כל שהוא), ומשני מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא, הכי נמי מסתברא, דאי סלקא דעתך דאורייתא, כו' ספיקא הוא, איצטריך קרא לאתויי ספיקא (בתמיה אטו גבי שמיא ספיקא הוא אי בהמה הוה אי חיה הוה) וכו' עיי"ש, והקשו מזה על הרמב"ם דס"ל דספיקא דאורייתא מה"ת לקולא, א"כ שפיר איצטריך קרא לאתויי ספיקא ומאי פריך.

ובאתוון דאורייתא (כלל ה) כתב לתרץ, דהנה הא דלהרמב"ם ספד"א מותר מה"ת, משום דס"ל דהתורה לא דיברה רק מידיעת האדם, וכשכתבה לא תאכלו כל נבילה כיוונה בזה שאם תדע שהבשר הוא נבילה אז לא תאכלנו, וכשאנו יודע שהוא נבילה מזה לא דיברה התורה ולא אסרתו, (עיין בחו"ד סי' ק"י), אך לכאורה הרי גם בספק יש לו ידיעה שהרי הוא יודע שיש להסתפק בו שמא נבילה היא.

ע"כ נראה דדין ספד"א תלוי במחלוקת ריו"ח ור"ל במסכת כריתות (דף י"ח), תנו רבנן, אכל ספק חלב ונודע לו (וספק הוא), ספק חלב ונודע לו, רבי אומר, אומר אני, כשם שמביא חטאת על כל אחת ואחת (שאם יודע לו באחרונה שכולן ודאי חלב היו מביא חטאת על כל אחת ואחת ידיעות ספק שבינתיים מחלקות לחטאות דלא הוה העלם אחת), כך מביא אשם תלוי על כל אחת ואחת (כל זמן שלא נודע לו ידיעה ודאית) וכו', אמר ריש לקיש כאן שנה רבי ידיעות ספק מחלקות לחטאות, ר' יוחנן אמר אין ידיעות ספק מחלקות לחטאות וכו' עיי"ש, וי"ל דריו"ח דס"ל ידיעת ספק לאו שמה ידיעה טעמיה משום דס"ל דספד"א מותר מה"ת, ור"ל דס"ל דשמה ידיעה ס"ל דספק אסור מה"ת, ולכן הרמב"ם לטעמיה דפסק בהל' שגגות (פ"ח ה"ח) דאין ידיעת ספק מחלקת לחטאות ידיעת ספק לאו שמה ידיעה, על כן שפיר פסק דספד"א מותר מה"ת, משא"כ הגמ' ביומא קאי אליבא דר"ל, על כן שפיר קאמר דע"כ לא נטה ר"ל מסברתו דחצי שיעור מותר מה"ת מכה הברייתא הנ"ל, משום דר"ל לטעמיה היה לו ראייה דהברייתא כיוונה רק לאסמכתא בעלמא, דאל"כ כו' ספיקא הוא וכי איצטריך קרא לאתויי ספיקא, דלר"ל לטעמיה הרי ספד"א אסור מה"ת עכ"ד עיי"ש.

ומעתה מבואר פלוגתת ריו"ח ור"ל דאזלי לשיטתייהו, דר' יוחנן לשיטתו דס"ל חצי שיעור אסור מה"ת, וס"ל ספיקא דאורייתא מה"ת לקולא, ולפי"ז רוב הוא ספק, ובב"נ לא אזלינן בתר רוב, ולפי"ז אינו בטל ברוב, ומעתה לא היה לנח לחוש שאם ילך ממקום למקום יתבטל ברוב החוטאים והו"ל פגם על מה שלא הלך להוכיחם, ולכן דרש לגנאי, משא"כ ר"ל דס"ל חצי שיעור מותר מה"ת, וספיקא דאורייתא לחומרא, ורוב הוא ודאי, ובב"נ אזלינן בתר רובא, והו"ל לחוש שאם יתנדנד ממקומו יתבטל ברוב החוטאים, ואין עליו שום פגם במה שלא הלך להוכיחם ולכן דרש לשבח ודו"ק.

לשם שמים ואסור לעשות על מנת לקבל פרס דבעינן שיכוון בעשייתם לשם שמים, והיינו דצריך כוונת המצוות לצאת ידי חובתו דמצוות צריכות כוונה עיי"ש.

ואיתא במסכת נזיר (דף כ"ג), אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן, מאי דכתיב כי ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו במ ופושעים יכשלו במ, משל לשני בני אדם שצלו את פסחיהן, אחד אכלו לשום מצוה, ואחד אכלו לשום אכילה גסה, זה שאכלו לשום מצוה צדיקים ילכו במ, וזה שאכלו לשום אכילה גסה ופושעים יכשלו במ, אמר ליה ר"ל, האי רשע קרית ליה, נהי דלא קא עביד מצוה מן המובחר פסח מיהא קא עביד עיי"ש.

וכתבו האחרונים דר' יוחנן ור"ל קמיפלגי אי מצות צריכות כוונה, דר' יוחנן דמשוי ליה כרשיעא למי שאכלו לשום אכילה גסה, סבר דמצות צריכות כוונה, ולכן כשאכלו לשום אכילה גסה ולא כיון לשם מצוה לא יצא ידי חובתו ורשע הוא, ור"ל ס"ל מצות אין צריכות כוונה, ולכן אמר נהי שלא קיים מצוה מן המובחר מצוה מיהא עביד עכ"ד, [ועיין בטורי אבן מסכת ר"ה (דף כ"ט) מש"כ ליישב מהא דאיתא במסכת פסחים (דף ק"ד): דר"ל ס"ל מצוות צריכות כוונה עיי"ש].

ומעתה י"ל דאזלי לשיטתייהו, דר' יוחנן לשיטתו דס"ל מצוות צריכות כוונה, ולפי"ז אין רשאי לעשות על מנת לקבל פרס, ולכן כיון שנח קיים המצוות משום שכר ועונש לא נחשב צדיק רק בדורותיו, דאילו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום, משא"כ ר"ל לשיטתו דס"ל מצוות אין צריכות כוונה, ושרי לעשות על מנת לקבל פרס, ולכן דרש הכתוב לשבח עכ"ד העצי חיים.

ואיתא במסכת זבחים (דף צ"ג), ת"ר כל אשר יגע, יכול אפילו שלא בלע ת"ל בבשרה עד שיבלע בבשרה, יקדש להיות כמוהו הא כיצד אם פסולה היא תפסל ואם כשרה היא תאכל כחמור שבה [ופירש"י (פסחים דף מ"ה) בשר חולין או שלמים שזמן אכילתו מרובה מחטאת ונגע בחטאת יקדש להיות כמוהו, שאם פסולה היתה החטאת כגון פיגול או פסול אחר, תפסל אף זו שבלעה ממנה, ואם כשרה היא, החטאת מהניא לבולעת הימנה לאסור באכילה אלא כחמור שבה כחומר החטאת שנבלע בה לפנים מן הקלעים ולזכרי כהונה וליום ולילה אחד], ופריך ואמאי (תפסל משום האי פורתא) וניתי עשה (דואכלו אותם דכשירה) ולידחי את ל"ת (דלא תאכל דפסולה), ומשני, רב אשי אמר יקדש הוי עשה ואין עשה דוחה ל"ת ועשה עיי"ש.

ובספר מלא הרועים ערך עשה דוחה לא תעשה (אות כ"ז) כתב, די"ל דלכן לא אמרינן עשה דוחה ל"ת, דעשה דאכילת קדשים אינו שוה בכל, דאינו באוננים ומחוסר כפורים, והלא תעשה שוה בכל, ובכה"ג לא אמרינן עשה דוחה ל"ת עיי"ש, ובספר מאה שערים (שער א').

אלה תולדת נח נח איש צדיק תמים היה בדרתיו את האלקים התהלך נח: ואיתא במדרש נחומא, ילמדנו רבנו, על כמה עברות נשים מתות בשעת לידתן, כך שנו רבותינו על שלש עברות וכו' ושלשתן מה"ת וכו', ומה ראו נשים להצטות על שלש מצות האלו, אמר הקב"ה, אדה"ר תחלת בריותי היה ונצטוה על עץ הדעת, וכתיב בחוה ותרא האשה וגו' ותתן גם לאשה עמה ויאכל, וגרמה לו מיתה ושפכה את דמו, וכתיב בתורה שופך דם האדם באדם דמו ישפך, תשפוך דמה וכו' כדי שיתכפר לה על דם האדם ששפכה, מצות חלה מנין, היא טמאה חלתו של עולם וכו', הדלקת הנר מנין, היא כבתה נרו של אדם דכתיב נר ה' נשמת אדם לפיכך תשמור הדלקת הנר עכ"ל, וצ"ב שייכות הלכה זו לפרשתן.

והנבס"ד, דאיתא במסכת סנהדרין (דף ק"ח) עה"פ נח איש צדיק תמים היה בדורותיו, ר' יוחנן אמר בדורותיו ולא בדורות אחרים, וריש לקיש אמר בדורותיו כל שכן בדורות אחרים (אלו הוה בדורות אחרים היה צדיק יותר) עיי"ש, ורבים ראו כן תמהו להבין סברת מחלוקתם, דאמאי נימא לדרוש לגנאי אם נוכל לדרוש לשבח.

וכתב בספר עצי חיים בפרשתן (ח"ב) דאזלי לשיטתייהו, דאיתא במסכת ר"ה (דף ד'), האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני, ובשביל שאזכה בה לחיי העולם הבא, הרי זה צדיק גמור, וכתבו התוס' (ד"ה בשביל), דהא דאמרינן במסכת אבות (פ"א-מ"א), אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס, היינו בתוהא על הראשונות אם לא תבוא שאלתו עיי"ש, ומשמע דבאינו תוהא על הראשונות מותר לעשות על מנת לקבל פרס, והוא צדיק גמור.

ויש לומר דנפקא ליה מהכא, דעל מנת לקבל פרס הוא ג"כ צדיק גמור, דהנה רש"י עה"פ את האלקים התהלך נח כתב, שהיה צריך סעד לתומכו, ויש לפרש דמעצמו היה קשה לו לעבוד את ה' ולכבוש את יצרו בלי קבלת שכר או מיראת העונש, וזהו הסעד ועזר לכבוש את יצרו בשביל שכר מצותיו או בשביל העדר העונש, ואמר הכתוב נח איש צדיק תמים, והפירוש תמים ר"ל שהיה צדיק גמור, ומבואר דגם העושה על מנת לקבל פרס הרי זה צדיק גמור, כדברי התוס' דבאינו תוהא על הראשונות הוא צדיק תמים, היינו צדיק גמור.

ובספר ייטב פנים לשבת תשובה (מאמר כ"ח) כתב, דהא אם שרי לעשות על מנת לקבל פרס תליא בפלוגתא אי מצוות צריכות כוונה מה"ת, דאי שרי לעשות על מנת לקבל פרס שמע מינה שאין צריך לעשות המצוות בכוונה שלימה בלתי לה' לבדו, אלא דאף כאשר מתכוון להנאת עצמו יצא ידי חובתו, והיינו משום דמצוות אין צריכות כוונה, משא"כ אם צריך לקיים המצוות רק

להם כתנות עור וילבישם, נמצא דחוטא נשכר, דרק אחר שחטאו עשה להם בגדים ולא קודם לכן, גם יש להבין, למה נזכר מה שעשה להם כתנות, דוקא אחר שקילל ה' את האדם.

אלא הענין כך הוא, דאדם הראשון נברא ביום טוב, כדמצינו דעות במדרש רבה (פרשה כ"ב-ד) שנברא או בפסח או בסוכות, והקרא בפרשת ראה (פרשה ט"ז-ט"ח) מעיד והיית אך שמח, ואיתא במסכת פסחים (דף ע"א) במאי משמת, בבשר, ורב פפא אמר משמחו בכסות נקיה ויין ישן עיי"ש, ובמסכת סוכה (דף מ"ח), והנה אדם שנצטווה בכל מצות התורה, גם מצוה שמחה הוא בתוך הבאים, ובאמת נודע דנאסר לאדם הראשון בשר [כדאיתא במסכת סנהדרין (דף נ"ט)] אמר רב יהודה אמר רב, אדם הראשון לא הותר לו בשר לאכילה, דכתיב לכם יהיה לאכלה ולכל חית הארץ, ולא חית הארץ לכם עיי"ש, ואם כן במאי שמת, על כרחך כרב פפא ביין, לכן שתה יין מעץ הדעת דגפן היה, שמחויב לשמח בו, נמצא שיש לו סנגוריא על שאכל ושתה מעץ הדעת, דעשה דוחה לא תעשה, עשה דוהיית אך שמח דוחה הלא תעשה מעץ הדעת לא תאכל.

והקב"ה שדן את האדם על אכילתו מעץ הדעת, הראה לו שטעה, דהדין באמת שאפשר לשמח בכסות נקיה, ולכן עשה לו כתנות, אבל היין באמת אסור, משום הכי נענש אדם, ולכן מדוקדק הלשון כנתת או"ר, לומר שהיה נקי כאור כדאיתא בספר ברית אברהם, והיינו מטעם דבעינן כסות נקיה עכ"ל.

והנה התוס' במסכת קידושין (דף ל"ח) ד"ה אקרוי, הביאו קושית הירושלמי דאמאי אכלו מעבור הארץ רק ממחרת הפסח, ובליל הפסח לא אכלו מן החדש, ליתי עשה דמצה ולידחי ל"ת חדש, ותי' הירושלמי דעשה דמצה שהוא קודם הדיבור אינו דוחה ל"ת חדש שהוא לאחר הדיבור עיי"ש, והקשו המפ', לפימש"כ הרא"ש במסכת ברכות (פ"ז אות כ"ג) דהחויב לאכול פת ביו"ט הוי משום שמחה, וכ"כ הר"ן במסכת סוכה (דף י"ב: מדפי הר"ף) ד"ה מתני' שהקשה, דלמ"ל קרא דבערב תאכלו מצות תיפ"ל דבעינן פת משום יו"ט ואי אפשר בחמץ, ותי' דמשום מצות יו"ט היה סגי לאכול מצה עשירה, ולכן קמ"ל קרא דבעינן מצות עיי"ש, ונמצא לפי"ז דבעת כניסתם לארץ היו מחוייבים לאכול מצה מצד מצות יו"ט, וזהו עשה דלאחר הדיבור, ולפי"ז הדרא קושית הירושלמי לדוכתא דאמאי לא אכלו מצה של חדש, דליתי עשה דשמחת יו"ט שהוא לאחר הדיבור וידחה ל"ת חדש עכ"ק, עיין בשו"ת מי יהודה (סי' ס"ב), ובשו"ת אור המאיר (סי' כ"א אות ד) עיי"ש.

ומו"ר בשו"ת בנין צבי (ח"ב סי' ב' אות ט') כתב לתרץ, דעל עשה דשמחת יו"ט לא שייך לומר עשה דוחה ל"ת, משום דהו"ל עשה שאינו שוה בכל ולא דחי לל"ת, ולכן לא קשיא ליה להירושלמי מיניה, רק ממ"ע דמצה דנשים חייבות בה והוי עשה השוה בכל הקשו דנימא עשה דוחה ל"ת עכ"ד מו"ר זצ"ל.

ואיתא במסכת מכות (דף כ"ג), דרש ר' שמלאי, שש מאות ושלוש עשרה מצות נאמרו לו למשה, שלש מאות וששים וחמשה לאוין כמנין ימות החמה (שבכל יום מזהירים עליו שלא לעבור), ומאתים וארבעים ושמונה עשה כנגד איבריו של אדם (דכל אבר ואבר אומר לו עשה מצוה), אמר רב המנונא מאי קרא, תורה צוה לנו משה מורשה, תורה בגימטריא שית מאה וחוד סרי (והיינו דכתיב תורה צוה לנו משה), אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום (הרי שית מאה ותלסיר) עיי"ש.

ובספר בית ישראל על תרי"ג מצות מצוה כ"א (דף ע"ד ע"ג מדפח"ס) הקשה, דלרב אשי דאמר דיקדש הוה עשה, א"כ יש יתר אחת על מנין תרי"ג, וכקושית התוס' במסכת סוטה (דף ג.) ד"ה ר' ישמעאל, גבי מחלוקת ר"ע ור"י אם לה יטמא, וקנא את אשתו, לעולם בהם תעבודו אם הנך ג' הוה רשות או חובה עכ"ק.

ובחידושונו לפרשת לך (שנת תשס"ד) כתבנו ליישב, דהנה הראשונים נחלקו אי מצות תפלה הוא מה"ת או מדרבנן, דהרמב"ם בהל' תפלה (פ"א-ה"א) כתב, מ"ע מה"ת להתפלל בכל יום שנאמר ועבדתם את ה' אלקיכם, מפי השמועה למדו שעבודה זו היא תפלה שנאמר ולעבדו בכל לבבכם, אמרו חכמים אי זו היא עבודה שבלב זו תפלה, וכ"כ בספר המצות (מ"ע ה) עיי"ש, והרמב"ן בהשגות (ס) האריך טובא וחולק וס"ל דתפלה הוא רק מדרבנן עיי"ש, ולפי"ז י"ל דרב אשי ס"ל כהרמב"ן דהקרא ולעבדו בכל לבבכם אסמכתא בעלמא הוא, ומצות תפלה ל"ה בכלל התרי"ג מצות, ולכן צריך לומר דיקדש הוי עשה, דבכך יהיו נשלמין מנין התרי"ג מצות עכ"ד.

ובספר פרדס דוד (פרשת ואתחנן) כתב, דזה אי מצ"כ מה"ת או מדרבנן תליא אי חיוב תפלה הוא מה"ת או מדרבנן, דהרמב"ם ס"ל דמ"ע מה"ת להתפלל בכל יום, והרמב"ן ס"ל דתפלה הוא רק מדרבנן, דפלוגתתם תליא בקרא ולעבדו בכל לבבכם, דבמסכת תענית (דף ב.) איתא לאהבה את ה"א ולעבדו בכל לבבכם איזו היא עבודה שהוא בלב הוה אומר זו תפלה, ולפי"ז אי דרשינן האי קרא לתפלה לפי"ז ליכא ילפותא לכוונת המצוה ואמרינן דמה"ת א"צ כוונה, משא"כ אי ס"ל דתפלה הוא מדרבנן, והקרא לא קאי לענין תפלה והך דתענית אסמכתא בעלמא הוא, א"כ דרשינן קרא ולעבדו בכל לבבכם על כוונת המצוה ואמרינן דמצ"כ מה"ת עיי"ש.

היוצא לנו מזה, דאי ס"ל מצות צריכות כוונה, אז הקרא ולעבדו לא קאי לענין תפלה, ותפלה הוא מדרבנן, וי"ל דיקדש עשה הוא, ולכן לא אמרינן עשה דוחה ל"ת, משא"כ אי ס"ל מצות אין צריכות כוונה, וקרא ולעבדו קאי על תפלה, וס"ל תפלה הוא מה"ת, ולפי"ז יקדש לא הוי עשה, והטעם דלא אמרינן עשה דוחה ל"ת, משום דעשה שאש"ב אינו דוחה ל"ת.

ובספר יד דוד (פרשת בראשית) כתב לפרש הקרא ויעש ה' אלקים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם וז"ל, להבין הקרא שעשה

דאי ס"ל מצות צריכות כוונה, ותפלה הוא מדרבנן, ומעתה אמרינן דידקש הוה עשה, וי"ל דעשה שאינו שו"ב אמרינן עשה דוחה ל"ת, ולפי"ז יש לאדה"ר אמתלא על שאכל ושתה מעץ הדעת, דעשה דוחה לא תעשה, עשה דוהיית אך שמח דוחה הלא תעשה מעץ הדעת לא תאכל, משא"כ אי ס"ל מצות אין צריכות כוונה, ותפלה הוא מה"ת, ומעתה אין לומר דיקדש הוא עשה, וע"כ דלכן לא אמרינן גבי אכילת קדשים עשה דוחה ל"ת, משום דעשה שאש"ב לא אמרינן עשה דוחה ל"ת, ולפי"ז ליכא אמתלא לאדה"ר, ולכן מספקא ליה להמדרש על כמה עברות נשים מתות בשעת לידתן, אי ס"ל דהטעם הוא בשביל חטא דעה"ד ומתות בשביל ג' עבירות, או משום הא דמשני בגמרא ומתות אף בשביל שאר עבירות ודו"ק.

***

עד כל ימי הארץ זרע וקציר וקר וחם וקיץ וחרף ויום ולילה לא ישבתו: ואיתא במסכת סנהדרין (דף ג"ח:), אמר ריש לקיש, עכו"ם ששבת (ממלאכתו יום שלם) חייב מיתה, שנאמר ויום ולילה לא ישבתו (ודריש לא ישבתו ממלאכה דאבני אדם נמי קאי, ולא תימא לא ישבתו אהנן שעת עתים דקרא קאי כלומר לא יבטלו ולא יפסקו מלהיות), ואמר מר אזהרתן זו היא מיתתן עיי"ש, אמנם במד"ר (דברים א"ב-א) איתא, דדריש ריו"ח דב"נ ששבת חייב מיתה, מהא דנהוג שבעולם מלך ומטרוניתא יושבין ומסיחין זה עם זה, ובא אחד ומכניס עצמו ביניהם אינו חייב מיתה, כך השבת אות היא בין הקב"ה ובין ישראל, שנאמר בני ובין בני ישראל, לפיכך כל עכו"ם שבא ומכניס עצמו קודם שמל חייב מיתה עיי"ש, וצריכין להבין במאי נחלקו.

והנבס"ד, דכבר הקשו המפ' בהא דאיתא במסכת יומא (דף כ"ח:), קיים אברהם אבינו כל התורה כולה עד שלא ניתנה עיי"ש, דהיאך שמר את השבת שלא נצטווה עליה, הרי ב"נ מזהר שלא לשבות כדאיתא במסכת סנהדרין (דף ג"ח:), דעכו"ם ששבת (ממלאכתו יום שלם) חייב מיתה עכ"ק, ובספר זית רענן ליקוטי חידושי תורה הנספח לשו"ת זית רענן ח"ב (בפרשתן) כתב ליישב, די"ל שעשה מלאכה על ידי שלוחו שהוא בן נח, דלפי דינינו אין שליחות לעכו"ם, וא"כ לא עבר כלל, ולפי דיני ב"נ יש שליחות מב"נ לב"נ עיין במג"א או"ח (סי' תמ"ח סק"ד), וא"כ הוי כאילו הוא עשה המלאכה בעצמו עיי"ש.

ולכאורה יש להעיר לשיטת רש"י במסכת בבא מציעא (דף ע"א:), דלחומרא אמרינן יש שליחות לעכו"ם עיי"ש, ולפי"ז היה אסור לו לעשות שליח נכרי דהרי בכך חילל את השבת, אך נודע מש"כ הבית מאיר חאב"ע"ז (סי' ה'), לתרץ קושיית המפ' דלשיטת רש"י הנ"ל דלחומרא אמרינן יש שליחות לעכו"ם, א"כ אמאי הוצרכו לגזור על אמירה לעכו"ם, תיפ"ל דבלא"ה אסור לומר לעכו"ם משום שליחות.

ומעתה אין לו לאהד"ר סגוריא על שאכל ושתה מעץ הדעת, דעשה דוחה לא תעשה, עשה דוהיית אך שמח דוחה הלא תעשה מעץ הדעת לא תאכל, דלא אמרינן עשה דוחה ל"ת כיון דהוי עשה שאינו שוה בכל, והארכנו בזה בפרשת בראשית (ש.ד.).

והנה הישמח משה (בפרשתן) הביא מה דאיתא בשבת (ל"א:), על ג' עבירות נשים מיתות בשעת לידתן וכו', ובגמ' (דף ל"ב) פריך ומאי שנא בשעת לידתן, אמר רבא נפל תורא חדר לסכינא (נפל תורא לארץ שהוא עומד לשחיטה הכל אומרים חדרו לסכינא עד שלא יקום ויהא טורח להשליכו, כך, הואיל ואיתרע מולה מזומנת פורענותה לבא), אביי אמר תפיש תירוס אמתא (תרבה פשעים השפחה) בחד מחטרא ליהוי (וכולן תלקה בחבטה אחת כלומר אשה עומדת ליסורי לידה על עונשה של חוה ומצופין לה עונשין הרבה לאותו מלקות), רב חסדא אמר שבקיה לרויא דמנפשיה נפיל, (לשכור אינך צריך להפילו שהוא יפול מאליו, כך האשה עומדת לילד משנתעברה, והיא צריכה לבקש להקב"ה לפתוח רחמה, והוא נמנע והיא מתה אליה, כל תני משל הדיוט ינחה), מר עוקבא אמר רעיא חגרא ועיזי ריהטן אבב חוטרא מילי ואבי דרי חושבנא (כשהיא באה לפני גרות צאן שם הוא מדבר עמה להלקותה על פשעה, ואבי דרי לבית הדיר של צאן באין לחשבון, גרות צאן מתרגמין חוטרין דען כלומר האשה כשהיא בבריאות, פעמים שזכויותיה תולין, ואין כח במקטרג להזכיר עונה, אבל משהגיע לפתח הסכנה וצריכה לנסים שם מזוכיין עונותיה ומעשיה אם רואיה היא לנס או לאו) עיי"ש, מבואר מזה דטעמא דנשים מתות בלידתן משום דאז הוא שעת סכנה ואיתרע מזולה.

וכתב היש"מ דלפי"ד התנחומא דלכן נתנו מצות האלו לנשים לתיקון חטא הקדמון, יש ליישב קושיית הגמרא מ"ש בשעת לידתן בפשיטות, דהא בחטא דאדה"ר נגזרה הגזירה בעצב תלדי בנים, ולכן אם לא עשתה האשה התיקון לחטא אדה"ר בקיום הנך מצוות, אז נתעורר עליה העונש דבעצב תלדי בנים, והגמרא דידן דלא משני הכי צ"ל דלא ס"ל כהתנחומא דלכן ניתנו המצות האלו כדי לתקן חטא דאדה"ר, ולכן כתב רש"י (ד"ה עסקי ראשית) טעם אחר דהנשים נצטוו באלו המצוות מפני שצרכי הבית תלוין בהן, כי לגמרא דידן א"א לומר כטעם התנחומא, דא"כ מאי מקשה מ"ש בשעת לידתן.

וכתב הישמח משה דאיכא נפק"מ טובא בין הני שני טעמי, דלטעם הגמרא דאז הוי שעת סכנה ואיתרע מזולה, אז י"ל דגם על שאר עבירות מתות בשעה זו ולא דוקא על הני ג', משא"כ לדעת התנחומא לא שייך העונש רק על הנך ג' עבירות בדוקא שהם ניתנו לתיקון חטא הקדמון, ולכן אם לא קיימם האשה מתעורר עליה אותו חטא בעת הלידה כדכתיב בעצב תלדי בנים עיי"ש.

ובזה יבואר המדרש, דכיון דהך פלוגתא אי דרשינן לשבח או לגנאי תליא בזה, דאי ס"ל מצוות צריכות כוונה, ולפי"ז אין רשאי לעשות על מנת לקבל פרס, ולכן כיון שנח קיים המצוות משום שכר ועונש לא נחשב צדיק רק בדורותיו, דאילו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום, משא"כ אי ס"ל מצוות אין צריכות כוונה, ושרי לעשות על מנת לקבל פרס, ולפי"ז י"ל דנחשב כצדיק גמור, ובזה נמי תליא אי איכא חטא עץ הדעת,

ינוח, לפי"ז אינו אלא על האדם עצמו משא"כ על ידי שליח, משא"כ אי נימא דהוה איסור חפצא משום דהמלאכה גופה תועבה הוא, אז גם על ידי שליח אסור, וזה תלוי בפלוגתת ר"ש ור"י אי מלאכה שאצל"ג חייב או פטור, דמאן דס"ל דמשאצל"ג פטור ס"ל דמלאכת שבת הוא איסור גברא, וכיון דמלאכת מחשבת אסרה תורה, לכן היכא שאין תכלית כוונתו למלאכה אף שנעשה המלאכה ממילא פטור, דאין על המלאכה איסור חפצא, ורק הוא מוזהר לשבות ואין חייב רק במתכוון לעשות המלאכה ושלא לנוח, והמ"ד דס"ל דמשאצל"ג חייב ס"ל דמלאכת שבת דאסרה התורה הוא איסור חפצא משום דהמלאכה גופה היא תועבה, וע"כ אפ"י שהוא אינו מתכוין לתכלית המלאכה, מ"מ כיון שהמלאכה נעשית ממילא חייב כיון דהמלאכה גופה תועבה והרי נעשית.

והנה המשנה נקט המכבה והמבעיר, כיבוי ואח"כ מבעיר, והרמב"ם נקט וההבערה והכיבוי, הבערה ואח"כ כיבוי, וכתב הראש יוסף עמ"ס שבת (דף ע"ג.) ד"ה ואפשר כי המשנה, דהמשנה אזיל אליבא דר"ש דס"ל משאצל"ג פטור, ומכבה אינו חייב אא"כ עושה פחם ע"מ להבעיר כדאיתא בפרק במה מדליקין (דף כ"ט.)^(ט), ומשו"ה תנן מכבה ומבעיר היינו לגלות שאינו חייב בכיבוי רק ע"מ להבעיר היינו בעושה פחם, אבל הרמב"ם דכתב בהל' שבת (פ"א ה"ו)^(י), כל העושה מלאכה בשבת אף על פי שאינו צריך לגופה חייב עליה עיי"ש, וא"כ גם כשמכבה שלא על מנת להבעיר חייב, ע"כ היפך הסדר כדרך הרגיל מבעיר ואח"כ מכבה, לומר שאינו תלוי חיוב הכיבוי בהבערה עכ"ד, וכ"כ בספר מגן אבות, ועיין בשו"ת ערוגת הבושם חאו"ח (ס"ו ע"ט).

ולפי"ז שפיר מדויק דברי המשנה והרמב"ם, דהמשנה דקא אליבא דר"ש כדברי הראש יוסף הנ"ל, וא"כ סוברת דמלאכת שבת הוא איסור גברא, וע"כ נקט המשנה הזורע והחורש על הפועל, כי כל מלאכת שבת הוא איסור גברא ולא איסור חפצא, אבל הרמב"ם דס"ל דמשאצל"ג חייב, ולפי"ז ס"ל דאיסור שבת הוא איסור חפצא משום דהמלאכה גופה תועבה, ולכן נקט הזריעה והחרישה על הפעולה כי הוא איסור חפצא מצד שהמלאכה גופה תועבה עכ"ד.

ובספר ישועות יעקב חאו"ח (ס"ו תרמ"ו)^(י) בתשובה מנכד המחבר ד"ה עתה, כתב לבאר דברי רש"י במסכת חולין (דף קט"ו.) דאיתא שם, דבשר בחלב אסור באכילה דכתיב לא תאכל כל תועבה, כל שתיעבתי לך הרי הוא בכל תאכל, ופריך חורש בשור וחמור וחוסם פי פרה ודש בה ליתסרו (הזרעים והדישה) דהא תיעבתי לך הוא, ומשני השתא ומה שבת דחמירא מעשיה מותרים הני לא כל שכן, וכתב רשיז"ל, אבל בשר בחלב לא אמרינן האי ק"ו דהרי כתיב לא תאכל כל שתיעבתי לך ומסתברא דאיסורא עליה קאי דהא אכיל תועבה גופה אבל האי לא אכיל חרישה עצמה אלא הבא ממנה והחוסם והדש נמי לאו חסימה גופה קאכיל אלא מעשה הבא על ידה עיי"ש.

וכתב ליישב, דמה"ת לא נאסרו מלאכות שבת כשעושה על ידי שליח, וטעם הדבר משום דלא נאסר לעשות עבירה על ידי שליח רק היכא שעצם הדבר נמאס בעיני ה' והקפידה התורה שלא יתעבד המעשה ולכן מה לי הוא מה לי שלוחו, משא"כ במצות שמירת שבת אין ענינו שעצם המלאכה מאוסה בשבת, דהלא קיי"ל במסכת שבת (דף י"ז.) דמותר להתחיל מלאכה בערב שבת אפ"י שנגמר בשבת, אלא רצון השי"ת הוא שיהא גוף האדם שובת וכדכתיב למען ינוח, ולכן כל איסורא דמלאכת שבת רמיא אגופו, שגופו לא יעשה מלאכה אלא שיהא גופו נח, ולכן כשאינו עושה בעצמו וגופו שובת ממלאכה הרי נתקיים רצון התורה, דאין לחלק בין אם התחיל בער"ש ונגמר מעצמו בשבת ובין עושה על ידי שליח דכל שגופו נח רחמנא שריא, ולכן כל שגופו שובת הריהו שומר שבת כהלכתה, ולכן שפיר הוצרכו חכמים לגזור ולאסור אמירה לעכו"ם, דמטעם שליחות לחוד לא היה שום איסור בכך עכ"ד.

אך החת"ס בשו"ת חאו"ח (ס"ו פ"ד) הביא, דבשו"ת פני יהושע חיור"ד (ס"ו א) עמד בקושיא הנ"ל, דאמאי הוצרכו לגזור על אמירה לעכו"ם תיפ"ל דאסור מטעם שליחות, ומדלא תירץ כדברי הבית מאיר הנ"ל מוכח דלא ס"ל ליסוד הנ"ל, וכתב שכן משמע בדברי רש"י במסכת שבת (דף קנ"ג.) דאיתא שם, מי שהחשיך בדרך נותן כיסו לנכרי (מבעוד יום), ופריך הגמ', מאי טעמא שרו ליה רבנן למיהב כיסיה לנכרי, וכתב רש"י והרי הוא שלוחו לישאנו בשבת עכ"ל, ומדלא פירש דקושית הגמ' הוא, מ"ט שרי הרי אמירה לנכרי שבות, ומבואר דהא גופא טעמא דאסור אמירה לנכרי משום דבשבת מהני שליחות, ורש"י לשיטתו במסכת ב"מ דלחומרא אמרינן יש שליחות לעכו"ם עיי"ש.

ובספר גן דוד על מלאכת שבת (דף כ"ו. מדפ"ס) כתב ליישב, דזה אי שייך שליחות במלאכת שבת תליא בכך, אם איסורא דמלאכת שבת הוא איסור גברא דהיינו שישבות האדם, או הוה איסור חפצא דעצם המלאכה בשבת תועבה, דנודע פלוגתת הראשונים אי כל איסורין שבתורה הוי איסור חפצא או איסור גברא, דמדברי רש"י במסכת כריתות (דף י"ד.) ד"ה איסור הנאה מוכח דכל האיסורין המה בגדר איסור חפצא, וכ"מ גם בתשובת הרשב"א (ח"א ס"ו תקט"ו).

אמנם הריטב"א במסכת נדרים (דף ט"ו) ובנימוקי יוסף (שם) ס"ל דכל איסורי תורה המה אקרקפתא דגברא עיי"ש, ואף דאיסור שבת הוא איסור זמני, וכתבו האחרונים דאיסור התלוי בזמן לכו"ע הוא איסור גברא, עיין בספר אתון דאורייתא (כלל י') שהביא כמה ראיות די"ל דגם לענין שבת שייך נידון הנ"ל אי נחשב כאיסור גברא או איסור חפצא עיי"ש.

ולפי"ז י"ל, דאי המלאכה שנאסרה בשבת הוא איסור גברא כדי שישבות, וכל המלאכות המה עיקר איסור שלהם מטעם למען

ובתוס' (ד"ה חורש) כתבו דהקושיא דשור וחמור גופייהו ליתסרי, דאין לומר דליתסרו הזרעים והדישה דלא שייך לאסרם משום דכל שתיעבתי לך, דאין האיסור משום החרישה דגם מבלי שיזרע ויחרוש נמי אסור להנהיג בשור וחמור דהאיסור הוא בהם, וכמו כן גבי לא תחסום דהאיסור הוא בבהמה עיי"ש.

ובתוס' (ד"ה חורש) כתבו דהקושיא דשור וחמור גופייהו ליתסרי, דאין לומר דליתסרו הזרעים והדישה דלא שייך לאסרם משום דכל שתיעבתי לך, דאין האיסור משום החרישה דגם מבלי שיזרע ויחרוש נמי אסור להנהיג בשור וחמור דהאיסור הוא בהם, וכמו כן גבי לא תחסום דהאיסור הוא בבהמה עיי"ש.

ובתוס' (ד"ה חורש) כתבו דהקושיא דשור וחמור גופייהו ליתסרי, דאין לומר דליתסרו הזרעים והדישה דלא שייך לאסרם משום דכל שתיעבתי לך, דאין האיסור משום החרישה דגם מבלי שיזרע ויחרוש נמי אסור להנהיג בשור וחמור דהאיסור הוא בהם, וכמו כן גבי לא תחסום דהאיסור הוא בבהמה עיי"ש.

ובתוס' (ד"ה חורש) כתבו דהקושיא דשור וחמור גופייהו ליתסרי, דאין לומר דליתסרו הזרעים והדישה דלא שייך לאסרם משום דכל שתיעבתי לך, דאין האיסור משום החרישה דגם מבלי שיזרע ויחרוש נמי אסור להנהיג בשור וחמור דהאיסור הוא בהם, וכמו כן גבי לא תחסום דהאיסור הוא בבהמה עיי"ש.

להערות: hoilmoshe@gmail.com

ובתוס' (ד"ה חורש) כתבו דהקושיא דשור וחמור גופייהו ליתסרי, דאין לומר דליתסרו הזרעים והדישה דלא שייך לאסרם משום דכל שתיעבתי לך, דאין האיסור משום החרישה דגם מבלי שיזרע ויחרוש נמי אסור להנהיג בשור וחמור דהאיסור הוא בהם, וכמו כן גבי לא תחסום דהאיסור הוא בבהמה עיי"ש.

ובתוס' (ד"ה חורש) כתבו דהקושיא דשור וחמור גופייהו ליתסרי, דאין לומר דליתסרו הזרעים והדישה דלא שייך לאסרם משום דכל שתיעבתי לך, דאין האיסור משום החרישה דגם מבלי שיזרע ויחרוש נמי אסור להנהיג בשור וחמור דהאיסור הוא בהם, וכמו כן גבי לא תחסום דהאיסור הוא בבהמה עיי"ש.

ובתוס' (ד"ה חורש) כתבו דהקושיא דשור וחמור גופייהו ליתסרי, דאין לומר דליתסרו הזרעים והדישה דלא שייך לאסרם משום דכל שתיעבתי לך, דאין האיסור משום החרישה דגם מבלי שיזרע ויחרוש נמי אסור להנהיג בשור וחמור דהאיסור הוא בהם, וכמו כן גבי לא תחסום דהאיסור הוא בבהמה עיי"ש.